Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, *Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι: Α΄. Ὁ ὅσιος Λουκᾶς «ὁ νέος» (396-955), Β΄. Ὁ ὅσιος Μελέτιος «ὁ νέος» (1035-1195), Ἀθῆναι, 1935.*

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἤρχισεν ἐσχάτως ἐκδίδων τὸν βίον καὶ πραγματευόμενος τὴν δρᾶσιν τῶν κυριωτέρων ἀναμορφωτῶν τοῦ μοναχισμοῦ ἐν Ἑλλάδι, προσφέρων οὕτως ἀληθῶς πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν Ἑλλάδι μοναχικοῦ βίου κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Μέχρι τοῦδε ἐξέδωκε τοὺς βίους τῶν ὁσίων: Λουκᾶ τοῦ ἐπικαλουμένου ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ Στειριώτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα καὶ μονάσαντος παρὰ τὸ ἀρχαῖον Στείριον τῆς Φωκίδος, μεταξὺ τῶν ὀρέων Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσοῦ, ὅπου διασῴζεται μέχρι σήμερον ἡ ὁμώνυμος Μονὴ περίφημος διά τε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὰ κοσμοῦντα τὸ Καθολικὸν αὐτῆς μωσαϊκά, καὶ τοῦ ὁσίου Μελετίου τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῆς Μυουπόλεως ἀσκήσαντος, ἀκμάσαντος δὲ κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα καὶ ἱδρυτοῦ τῆς ὁμωνύμου Μονῆς ἐπὶ προβούνου τοῦ Κιθαιρῶνος παρὰ τὸ χωρίον Μάζι, τὴν ἀρχαίαν Οἰνόην. Τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Λουκᾶ προτάσσεται σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικώτατον κεφάλαιον περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ Λουκᾶ, εἰς δὲ τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μελετίου ἐπιτάσσονται ἐν πρωτοτύπῳ καὶ αἱ ἀληθῶς ἀπρόσιτοι εἰς τοὺς πολλοὺς βιογραφίαι τοῦ ὁσίου, αἱ συγγραφεῖσαι παρὰ τοῦ Νικολάου, ἐπισκόπου Μεθώνης, καὶ τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου. Εὐχῆς μάλιστα ἔργον θὰ ἦτο, ἂν καὶ ὁ ἐν πρωτοτύπῳ βίος τοῦ ὁσίου Λουκᾶ συνώδευε τὸ κείμενον τοῦ πρώτου τεύχους, ἵνα ἔχῃ τοῦτον πρόχειρον ὁ ἀναγνώστης.

Ἡ ἔκθεσις περὶ τῶν μοναχικῶν κέντρων κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν ἐν Ἑλλάδι θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς Μονῆς Δαφνίου, ἧς σῴζονται ἀκόμη τμήματα τοῦ ὀχυροῦ περιβόλου τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ ἐλάχιστα θεμέλια τοῦ Καθολικοῦ, δυτικῶς τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς (βλ. Millet, Le monastère de Daphni, Paris, 1899, σ. 3-16), καὶ διὰ τῶν ἀσκητηρίων τῶν διεσπαρμένων πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, πολλὰ τῶν ὁποίων — μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ἡ σπηλιὰ τῆς Πεντέλης — διασῴζουν ἴχνη παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς (βλ. Ἡμερολ. Μεγάλης Ἑλλάδος, 1927, σ. 52 κέ).

Ἀφ' ἑτέρου ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν παρεκκλησίων εἰς τιμὴν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας (εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Σκριποῦ) νομίζομεν ὅτι δὲν ἱδρύθη ὡς μοναστηριακὸς ναός, ἀλλ' ὡς ναὸς τοῦ βυζαντινοῦ Ὀρχομενοῦ, ὡς τοῦτο καὶ αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσιν. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐχρησιμοποιήθη ὁ ναός,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
17/04/2024 02:34:12 EEST - 18.216.114.23

ὡς Καθολικὸν τῆς Μονῆς τῆς Κοιμήσεως, ὅπως καὶ ἡ ἡλικία τῶν σῳζομένων κελλίων ἀποδεικνύει. Τέλος εἰς τὰς ἑλληνικὰς Μονὰς τοῦ 10ου αἰῶνος εἶνε, νομίζομεν ἐπάναγκες, νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σῳζομένη περίφημος παλαιὰ Μονὴ τοῦ Φιλοσόφου παρὰ τὴν Δημητσάναν τῆς Γορτυνίας, ἡ ἱδρυθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Λαμπαρδοπούλου πρωτασεκρήτη τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (963-969) τιμηθέντος διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Φιλοσόφου, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα αὕτη βυζαντινὴ Μονή ἥτις ἤτις ἦτο ἓν τῶν κυριωτέρων κέντρων τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τῆς τουρκοκρατίας.

Τὸν γνωστὸν — ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Κρέμου καὶ ἄλλων — βίον τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἐξετάζει ὁ σ. ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐξόχου προσωπικότητος καὶ τῆς μεγάλης φυσιογνωμίας τοῦ Λουκᾶ, αἵτινες ὑπῆρξαν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ — «αἱ ἠθικαὶ βάσεις τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι, τὸ δὲ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔργον, παρὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, εἰς ὃ ἐξετάθη, ἐστήριξε τὰς βάσεις ταύτας καὶ καθώρισε τὴν πορείαν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς διασώσεως τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἀναστατώσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐπικειμένης μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα ξενοκρατίας καὶ ὑποδουλώσεως».

Αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου πληροφορίαι περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 10ου αἰῶνος, περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, αἱ σχέσεις τοῦ ὁσίου Λουκᾶ μετὰ τῶν στρατηγῶν τῆς Ἑλλάδος Πόθου Ἀργυροῦ καὶ Κρινήτου Ἀροτρᾶ, αἱ προρρήσεις τοῦ Ὁσίου διὰ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων, αἱ τοπογραφικαὶ εἰδήσεις καὶ ἄλλα, ἅτινα καθιστῶσι τὸν βίον τοῦτον ἀληθῆ ἱστορικὴν πηγὴν διὰ τὴν κατάστασιν τῶν κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τὸν 10ον καὶ 11ον αἰῶνα, χρήσιμον θὰ ἦτο ἂν συνεκεντροῦντο εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῆς ἐποχῆς.

Ἡ περιγραφὴ τῆς Μονῆς καὶ τοῦ Καθολικοῦ αὐτῆς συνοδεύεται μὲ τὰς περὶ τῆς κτίσεως αὐτῶν παραδόσεις. Εἰς τὴν περὶ τῆς τέχνης τῆς Μονῆς βιβλιογραφίαν ἃς προστεθῶσι καὶ τὸ ἔργον τοῦ O. Wulff, Das Katholikon von Hosios Lukas (ἐν Baukunst II Serie II Heft) καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ γράφοντος περὶ τοῦ ὑπὸ τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς ναοῦ τῆς ἁγ. Βαρβάρας καὶ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ (ἐν Actes du IIIe Congrès d'études Byzantines, Athènes, 1932 σ. 389 κέ.).

Τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μελετίου ἀναλύει ὁ συγγραφεὺς μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ μετὰ πλειοτέρας ἀγάπης ἴσης πρὸς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ στοργὴν πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἔνδοξον Μονήν, ἥτις ὀφείλει τὴν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
17/04/2024 02:34:12 EEST - 18.216.114.23

ἀναβίωσιν αὐτῆς εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ διατυπώσεις τοῦ ἰδίου. Εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Μελετίου ἐξαίρει ὁ σ. τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα τῶν διηγήσεων τῶν βιογράφων τοῦ ὁσίου: Νικολάου Μεθώνης καὶ Θεοδώρου Προδρόμου τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρατείαν τοῦ Ἰωάννου Δούκα, τὴν Μονὴν Δαφνίου, τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν διοικητὴν τῶν Ἀθηνῶν προσωνυμίαν τοῦ «Ἀθηνάρχου» κλπ. Τὴν ἱστορικὴν ἄλλως τε ἀξίαν τοῦ βίου τούτου ἀναδεικνύει ὁμοίως ἡ μνεία διοικητῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου (Βάρδα τοῦ ἱκανάτου, Ἐπιφανίου Καματεροῦ — ἡ οἰκογένεια τοῦ ὁποίου, ὡς ἔχω ἀλλαχοῦ ὑποδείξει, συνδέεται καὶ πρὸς τὴν Νταοῦ Πεντέλην, — Λέοντος Νικερίτου, τοῦ ἄρχοντος Ἰωάννου Ξηροῦ κ.λ.π.), ἐξ ὧν ἄλλοι εἶνε καὶ ἄλλοθεν γνωστοί, ἄλλοι δὲ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὸ πρῶτον μνημονεύονται.

Ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ τότε μοναχικοῦ βίου, φαίνεται, ὅτι οὗτος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος εἶχεν ἐν Ἑλλάδι ἐκτραπῆ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ὁ Μελέτιος ἐπεδίωξε τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ μοναχισμοῦ «διὰ τῶν αὐστηρῶν διατάξεων περὶ ἀκτημοσύνης, προσευχῆς, ἐργασίας καὶ διὰ τῶν ἀσκήσεων πρὸς ἠθικὴν τελείωσιν τῶν μοναχῶν». Ὁ σ. ἀποκρούει τὴν γνώμην τοῦ Σάθα καὶ ἄλλων, καθ' ἣν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ὅσιον Μελέτιον μοναχοὶ (ὡς καὶ οἱ τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου τοῦ Πατμίου) ἦσαν ἐκ τῶν πολεμιστῶν μοναχῶν, οὓς εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης. Βεβαίως ἡ γνώμη τοῦ Σάθα, ὡς διετυπώθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ 7ου τόμου τῆς Μεσαιωνικῆς του Βιβλιοθήκης, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀσπαστή. Ὁ γράφων ἐπιφυλάσσεται εἰς ἰδίαν μελέτην νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν — ὅστις ἔχει πλουτίσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν φιλογίαν διὰ σειρᾶς πολυτίμων καὶ σοφῶν ἔργων — συνέχισις τῆς ἐκδόσεως τοῦ βίου τῶν ὁσίων Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε καὶ Χριστοδούλου τοῦ Πατμίου, ἣν ἀναμένομεν, θὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀρξαμένην ἀξιόλογον σειρὰν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐν Ἑλλάδι βυζαντινοῦ μοναχισμοῦ.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
17/04/2024 02:34:12 EEST - 18.216.114.23